

Environmentálna regionalistika predpokladá interdisciplinárny prístup

Skupinovú fotografiu CER sme si spravili na tom istom mieste, ako to bolo k 10. výročiu založenia SAŽP, len je nás o čosi menej (aj keď v 2 prípadoch šarapatili dovolenky)

Prakticky všetky pracoviská SAŽP prešli v priebehu uplynulých 15 rokov procesom určitej profilácie a premen organizácie štruktúry z hľadiska možnosti špecializovať sa na niektorý odborný okruh problematiky životného prostredia a zabezpečovať tento odbor činnosti v celoslovenskom meradle. V Košiciach sa postupne v druhej polovici 90. rokov vyprofilovalo Centrum environmentálnej regionalizácie, ktoré dnes má trochu upravený názov **Centrum hodnotenia environmentálnej kvality regiónov (CER)**.

Environmentálna regionalizácia

Špecializácia na environmentálnu regionalizáciu, resp. na environmentálne hodnotenie regiónov nesie v sebe istý paradox: základný atribút environmentálnej regionalizácie predstavuje interdisciplinárny prístup, t. j. primerané analyzovanie a zohľadnenie všetkých zložiek životného prostredia, rizikových faktorov a ďalších charakteristík utvárajúcich environmentálnu situáciu regiónov. Ale výstup z environmentálnej regionalizácie, resp. environmentálneho hodnotenia konkrétneho regiónu je vždy prierezový, interdisciplinárny. Takže „špecializáciou“ pracoviska SAŽP v Košiciach sa vlastne stal presný protiklad uvedeného slova – „interdisciplinárnosť“. Vyžadovalo si to hľadanie inovatívnych metód práce, prijateľných foriem spolupráce s ostatnými centrami SAŽP i s organizáciami a pracoviskami mimo SAŽP, ale napríklad tiež intenzívne rozvíjanie metód práce s informáciami na úrovni geografických informačných systémov (GIS).

Z výsledkov práce v tomto smere možno spomenúť spracovanie regionálnych akčných programov všetkých tzv. ohrozených oblastí životného prostredia v SR koncom 90. rokov, ktoré sa následne stali jedným z podkladov pre spracovanie a aktualizáciu Národných environmentálnych akčných programov SR (dve aktualizácie), vydanie účelových publikácií - Ohrozené oblasti životného prostredia v SR, Environmentálna regionalizácia SR (v súčasnosti je pripravené druhé aktualizované a doplnené vydanie). Ďalej možno spomenúť aj spoluprácu pri zostavovaní ročných správ o stave životného prostredia

to sa v súčasnosti pripravuje štvrtá aktualizácia.

Regióny SR vykazujú rôzny stav zaťaženia jednotlivých zložiek životného prostredia a v rôznej miere sa v nich uplatňujú aj rizikové faktory. Tieto vplyvy, záťaž či riziká majú (popri rôznorodosti prírodných pomerov) predovšetkým antropogénny charakter. Následne v procese environmentálnej regionalizácie sa podľa zvolených kritérií (súboru vybraných environmentálnych charakteristík, resp. ukazovateľov) a postupov hodnotiacich životné prostredie a vplyvy naň, vyčleňujú regióny (územné, resp. priestorové jednotky) s určitou kvalitou alebo ohrozenosťou životného prostredia. Tieto hodnotenia majú charakter analýz jednotlivých zložiek životného prostredia a čiastkových syntéz, z ktorých možno odvodiť vstupy do záverečnej fázy environmentálnej regionalizácie a prierezovo hodnotiť stav životného prostredia na Slovensku. V rámci tohto syntetického hodnotenia dochádza k vymedzeniu kvalitatívne odstupňovaných regiónov environmentálnej kvality, od prostredia vysokej kvality až po silne narušené prostredie v zaťažených oblastiach SR.

V tomto zmysle **Environmentálna regionalizácia Slovenska** predstavuje prierezový zdroj informácií o stave životného prostredia v SR, určený pre odborníkov i širokú verejnosť, čím sa naplňujú ustanovenia čl. 45 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. a zákona č. 17/1992 Zb. o životnom prostredí v znení neskorších predpisov, osobitne zákona č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám a zákona č. 205/2004 Z. z. o zhromažďovaní, uchovávaní a šírení informácií o životnom prostredí. Programové vyhlásenie vlády SR z augusta 2006 charakterizuje environmentálnu regionalizáciu ako jednu z podmienok zlepšovania informovanosti verejnosti o environmentálnej situácii v

SR, ako súčasť zvyšovania environmentálneho vedomia obyvateľstva a snáh o formovanie ucelených informačných systémov environmentalistiky.

V súčasnosti možno na báze environmentálnej regionalizácie Slovenska hovoriť o ôsmich zaťažených regiónoch: bratislavský, dolnopovažský, ponitriansky, pohronský, jeľavsko-lubenický, rudniansko-gelnický, košicko-prešovský, zemplínsky. Možno tiež uviesť, že v prostredí vysokej kvality sa nachádza 40 % územia SR, v prostredí vyhovujúcom alebo so stopami mierneho narušenia sa nachádza cca 45 % územia SR a zostávajúce územie SR je už z hľadiska stavu životného prostredia výraznejšie narušené a tvoria ho predovšetkým vyššie uvedené regióny.

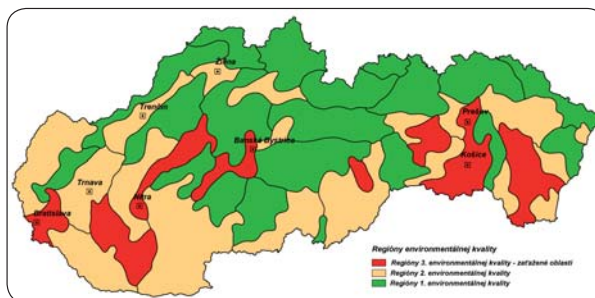
Budovanie informačného systému

Práce na environmentálnej regionalizácii nás priviedli k rozvíjaniu informačného systému **Bazálne environmentálne informácie o sídlach Slovenska - BEISS**, ktorý sa z veľkej časti opiera práve o údajovú základňu odvodenú z environmentálnej regionalizácie Slovenska. Cieľom BEISS je zhromažďovanie a permanentná aktualizácia informácií o obciach SR v štruktúre zodpovedajúcej potrebám starostlivosti o životné prostredie. Základným prvkom sú charakteristiky environmentálnej infraštruktúry obcí v rozsahu ich katastrálnych území.

Hodnotené javy environmentálnej infraštruktúry sú rozčlenené na hlavné zložky a rizikové faktory životného prostredia (ovzdušie, voda, pôda, horninové prostredie, biota, odpady) a na ďalšie problematiky (environmentálne prvky sídiel, environmentálna regionalizácia, environmentálne programy a koncepcie a štátna správa). Štruktúrne sú spracované v členení na prírodné prvky (podporujúce ekologickú stabilitu, biologickú a krajinnú diverzitu), technické prvky (znižujúce znečisťovanie a devastáciu životného prostredia) a organizačné prvky (zabezpečujúce starostlivosť o životné prostredie). Druhou skupinu tvoria všeobecné údaje, kde sú informácie zaradené do problematik: základné údaje o sídle, prírodné podmienky a krajinná štruktúra, demografické údaje, zdravotný stav obyvateľstva, občianska vybavenosť so vzťahom k životnému prostrediu a mikroregióny.

Údajová databáza BEISS zahrňuje údaje o obciach SR, ktoré sú identifikovateľné cez jednotnú územnú identifikáciu a zobraziteľné aj v prostredí GIS. Na 21 prepínateľných paneloch sa zobrazuje viac ako 700 databázových položiek. Vizualizácia údajov je doplnená napr. aj o grafickú formu v podobe 18 grafov, grafické

Regióny environmentálnej kvality SR

Rumunskí a maďarskí partneri sledujú výklad slovenskej strany k projektu „Tisa“

informácie obsahujúce okresné mapové prehľady vybraných ukazovateľov. Uživatelské programové prostredie umožňuje prácu s údajmi (aktualizácia, zoznamy, grafy, databázy, výber a využitie údajov v rôznych formátoch dát). V súčasnosti používaná verzia desktopovej aplikácie slúži pre pomerne úzky okruh používateľov v SAŽP. Táto pracovná verzia podlieha v súčasnosti ešte procesu verifikácie a aktualizácie. V budúcnosti sa predpokladá dostupnosť prostredníctvom internetovej aplikácie relevantným subjektom, t. j. predovšetkým MŽP SR, organizáciám rezortu MŽP SR, štátnej správe a samospráve.

Ďalšie úlohy centra

V súčasnom období v zmysle plánu hlavných úloh SAŽP do okruhu týchto „viditeľných častí ľadovca“ činnosti CER pribúdajú ďalšie úlohy interdisciplinárneho charakteru, ako sú o. i. zostavenie – v súčasnosti s MŽP SR – Národného environmentálneho akčného programu SR III. (NEAP SR III.) a tiež ustálenie a hodnotenie Súboru indikátorov stavu a ochrany biodiverzity v SR s osobitným zameraním na indikátory tlaku a odozvy v biodiverzite.

Dá sa povedať, že sme nikdy nemali problém s uplatňovaním regionálneho prístupu v našej práci. Cítili sme sa súčasťou regiónu, v ktorom bezprostredne pôsobíme a v tomto zmysle sme sa snažili pozitívne reagovať na

opodstatnené požiadavky týkajúce sa podkladov a informácií zo strany Krajského úradu životného prostredia v Košiciach, okresných úradov i primátorov a starostov obcí. Primerane sa rozvinula spolupráca s Košickým samosprávnym krajom. Tieto trendy vyústili napr. do pozitívnych výsledkov činnosti nášho pracoviska na úseku realizácie Programu obnovy dediny a podpory činnosti mikroregiónov, iniciovali a hodnotili sme podnety v rámci súťaže Dedina roka v regióne Košického kraja, spracovali sme identifikáciu

vhodných lokalít pre priemyselné parky v Košickom kraji a i.

Medzinárodné projekty

Vstúpili sme tiež do 2 zásadných medzinárodných projektov zahŕňujúcich región východného Slovenska. V období 2003 – 2006 išlo o spracovanie Projektu územného rozvoja prihraničného územia SR – Ukrajina, v ktorom naše pracovisko zastrešovalo činnosť slovenských projektových a odborných pracovísk a našim partnerom za ukrajinskú stranu bol štátny inštitút urbanizmu a projektovania miest DIPROMISTO v Kyjeve. Práce vyústili do stanovenia rozvojových priorít prihraničného územia SR a Ukrajiny a konkrétnych námetov na riešenie, ktoré boli poskytnuté príslušným inštitúciám na oboch stranách hranice prostredníctvom dvojstrannej medzištátnej komisie pre spoluprácu medzi SR a Ukrajinou.

V súčasnom období je rozpracovaný medzinárodný Projekt trvalo udržateľného priestorového rozvoja povodia rieky Tisy. Toto povodie zasahuje do územia 5 krajín – Maďarska, Rumunska, Slovenska, Srbska a Ukrajiny. Úlohu projektového partnera plní SAŽP – CER Košice a súčasne zabezpečujeme úlohu gestora jednej z podtém: prírodné zdroje a životné prostredie. Projekt naštartovaný iniciatívou uvedených krajín sa v súčasnosti dostáva do novej polohy, umožňujúcej rozšírenie komplexnosti riešenia, vrátane dlhodobiejšieho časového záberu – uchádza sa o podporu z fondov EÚ.

Environmentálna výchova

Špecifikum pracoviska SAŽP v Košiciach je aj to, že tu pôsobilo a pôsobí (aj keď v porovnaní s predchádzajúcimi rokmi v pomerne menšom rozsahu) stredisko environmentálnej výchovy (SEV) tzv. mestského typu. Ponuka SEV sa rozširovala každým rokom a k základnej ponuke environmentálnych programov pre školy postupne pribúdali nové aktivity a projekty, ako napríklad: Enviroolympiáda, tvorivé dielne pre žiakov i pedagógov, odborné semináre, premietanie filmov s environmentálnou problemati-

kou, ekoaktivity do školy i do terénu, školy v prírode, letné a zimné tábory a iné. Všetky ponúkané programy využívali a využívajú interaktívne a aktivizujúce metódy, ktoré pomáhajú rozvíjať environmentálne myslenie, čím si dieťa dokáže vytvárať vlastný názor na danú problematiku. Napr. Environmentálna olympiáda mesta Košice oslávila v tomto roku svoje 7. výročie a je jediná svojho druhu vo východoslovenskom regióne. Je určená žiakom prvého a druhého stupňa základných škôl a realizuje sa v troch kolách – do mestského kola postupujú len najlepší vo svojej kategórii za školu. V mestskom kole si žiaci už musia poradiť aj s praktickou časťou olympiády, v ktorej separujú odpad, poznávajú dreviny, horniny a minerály, vyplňajú „slepú“ mapu s chránenými územiami a národnými parkami a v neposlednom rade vypracúvajú písomný test.

Medzi ďalšie aktivity SEV Košice patril medzinárodný projekt Prihraničný program osvetly v životnom prostredí pre dospelých aj mládež z oboch strán slovensko-ukrajinskej hranice. Na tento nadviazal ďalší úspešný projekt, ktorý iniciovalo CKEP Prešov – Environmentálna škola, rozvoj cezhraničnej spolupráce s Ukrajinou (odborne aj prakticky ho zastrešovalo SEV Košice a SEV Prešov). Cieľom projektov bolo zvýšenie environmentálneho povedomia obyvateľstva v slovensko-ukrajinskom prihraničnom

Regionálne kolo Hypericum – súťaže, ktorá sa teší obľube žiakov

územia a nadviazanie kontaktov v oblasti environmentálnej výchovy. Projekty boli zamerané na deti, študentov, dospelých a na aktérov environmentálnej výchovy a zúčastnilo sa ho približne 1 200 ľudí rôzneho veku. Obidva projekty sú súčasne dokladom toho, ako sa do života premietajú výsledky a závery vyššie spomenutého dokumentu o rozvoji prihraničného územia Slovensko – Ukrajina.

Verím, že súčasný pracovný kolektív SAŽP – CER v Košiciach v sebe zahŕňa škálu odborníkov, o ktorých sa bude možné opierať v budúcom období pri snahe udržať pozitívne stránky našej práce a pri hľadaní inovatívnych pracovných postupov, najmä v súvislosti s podporou interdisciplinárnych trendov v rezorte MŽP SR, s potrebou lepšie reagovať na požiadavky regionálnej i miestnej samosprávy a s potrebou podporiť trendy prispievajúce k lepšiemu využívaniu možností čerpania podporných fondov Európskej únie v prospech SR.

RNDr. Peter Bohuš

riaditeľ Centra hodnotenia environmentálnej kvality regiónov SAŽP Košice

Súčasťou slovensko-ukrajinskej spolupráce bola aj návšteva dreveného kostolíka v Nižnom Komárniku pri Dukle

